

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

А.Ю. Скіб'як, здобувач

Миколаївський державний аграрний університет

У статті розглянуто основні проблеми функціонування різних організаційно-правових форм господарювання в аграрному виробництві Миколаївської області. Зокрема, проведено аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання області, який свідчить, що в динаміці спостерігається тенденція до збільшення прибутковості сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: організаційно-правові форми господарювання в сільськогосподарському виробництві, економічні показники діяльності, сільськогосподарські підприємства.

Сільське господарство посідає вагоме місце в економіці України. Основним завданням аграрного сектору є забезпечення населення продуктами харчування необхідної кількості та належної якості, формування рівня цін на продовольчі товари, за якого вони б були доступними для всіх верств населення, підвищення зарплати зайнятим у сільському господарстві працівникам, до рівня доходів працівників інших галузей народного господарства. Рівень розвитку сільського господарства визначає рівень економічної безпеки країни та її складової – продовольчої безпеки. Сільське господарство є провідною галуззю матеріального виробництва в сільській місцевості, і повинно, з одного боку, сприяти збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції, а з другого – забезпечити населення роботою, побутом і відпочинком.

Економічний розвиток держави залежить від форм власності на засоби виробництва і виготовлену продукцію, а відповідно, й форм господарювання. Тому проблеми реформування аграрного сектору економіки, розвитку різноукладності, ефективних організаційно-правових структур і розроблення механізмів їх реалізації постійно перебували і перебувають у полі зору економічної науки [5].

Особливості сучасного стану аграрних трансформуваль в Україні значною мірою зумовлені результатами виконання Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки». Відбулися великі зміни соціально-економічного і організаційного характеру. Важливий крок зроблено у формуванні нової організаційної структури аграрного сектора, в якій тепер майже всі суб'єкти господарювання ґрунтуються на засадах приватної власності на землю та інші засоби виробництва – і господарські товариства, і сільськогосподарські виробничі кооперативи, і приватно-орендні підприємства. Трансформування КСП у названі структури супроводжувалося формуванням фермерських господарств. Але цей процес не відрізнявся активністю. Разом з тим він характеризувався істотним розширенням землекористування цих господарств шляхом оренди земельних часток колишніх членів реорганізованих колективних господарств. Земельні ділянки значної маси ОПГ членів реорганізованих КСП розширено за рахунок приєднання земельних часток (або їх частин), виділених у натурі. У цілому великого поширення набула оренда земельних ділянок і земельних часток без виділення їх у натурі [4].

Значний внесок у дослідження теоретичних основ та практичних питань проблем ефективності функціонування аграрних підприємств різних організаційно-правових форм внесли такі вчені: В.Г. Андрійчук, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Онищенко, М.М. Павлишенко, В.П. Рябоконт, П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин. Однак, досі не вирішеними залишаються питання щодо формування ефективності сільськогосподарських підприємств в окремих регіонах, які мають свої особливості.

Мета дослідження полягає в аналізі функціонування аграрних підприємств різних організаційно-правових форм у Миколаївській області.

За період реформування в сільському господарстві було проведено роздержавлення та приватизацію державної та колективної власності, відродження малого та середнього бізнесу. Реформування аграрного сектору базувалося на розподілі майна та землі між працівниками, які мешкають у сільській

місцевості. На жаль, ці заходи не покращили ситуації щодо розвитку галузі сільського господарства.

Природні та кліматичні умови Миколаївської області є сприятливими для інтенсивного високоефективного розвитку сільського господарства. Сільське господарство має визначальне значення у досягненні продовольчої безпеки держави, а Миколаївщина володіє вагомим природно-ресурсним потенціалом – має 2 млн га сільськогосподарських угідь, з яких 1,7 млн га ріллі, що складає 5% орної землі в Україні, і виробляє конкурентоспроможну як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках сільськогосподарську продукцію [2].

Сучасну структуру виробників сільськогосподарської продукції Миколаївської області за організаційно-правовими формами господарювання показано у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка кількості та структури діючих сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання в аграрному секторі Миколаївської області

Організаційно-правові форми господарювання	2009 р.		2010 р.		2011 р.	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Господарські товариства	372	6,9	367	6,9	369	6,9
Приватні підприємства	307	5,7	290	5,5	284	5,3
Виробничі кооперативи	22	0,4	19	0,4	24	0,5
Фермерські господарства	4586	85,5	4568	85,9	4561	85,4
Державні підприємства	15	0,3	13	0,2	12	0,2
Підприємства інших форм господарювання	62	1,2	58	1,1	89	1,7
Разом	5364	100,0	5315	100,0	5339	100,0

Джерело: Дані Головного управління статистики у Миколаївській області

Динаміка кількості сільськогосподарських підприємств протягом 2009-2011 років вказує на незначне зменшення їх чисельності на 25 одиниць.

За останні три роки найбільшу питому вагу в структурі діючих сільськогосподарських підприємств займають фермерські господарства – 85%. На другому місці – господарські товариства – 6,9%, приватні підприємства займають тільки трохи більше 5%. Державні підприємства знаходяться на

останньому місці і складають лише **0,2%** у структурі, що вказує на втрату позицій держави щодо виробництва та контролю у галузі сільського господарства, адже більшість сільськогосподарських підприємств мають приватну форму власності.

Формування оптимальних розмірів виробництва є однією із основних умов ефективного функціонування підприємств в умовах ринкового середовища. Необхідність реорганізації сільськогосподарських підприємств призвела до створення в Україні виробничо-господарських об'єднань ринкового типу, конкурентоспроможність і прогресивність яких обумовлюється вибором оптимальної господарської структури.

Для всіх типів сільськогосподарських підприємств вибір напрямків формування оптимальної структури виробництва має визначальне значення.

Розмір сільськогосподарського підприємства є одним з найважливіших факторів, що впливають на ефективність його господарювання. Тому підприємство повинно мати раціональні розміри, що в сучасних ринкових умовах сприяє підвищенню ефективності виробництва.

Основним показником розміру сільськогосподарських підприємств та їх виробничих підрозділів є вартість валової продукції, оскільки вона визначає кінцевий результат виробництва. При порівнянні розмірів різних господарств за ряд років для оцінки валової продукції сьогодні використовують постійні ціни **2010** року на продукцію.

Аналізуючи виробництво сільськогосподарської продукції як один із основних економічних показників за організаційно-правовими формами господарювання, протягом **2009-2011** років спостерігається тенденція збільшення виробництва сільськогосподарської продукції в недержавних сільськогосподарських підприємствах, питома вага яких становить більше **95%** (табл. 2).

Питома вага у виробництві валової продукції державних підприємств з кожним роком зменшується і в **2011** році складає лише **0,6%**. Слід також відмітити, що якщо найбільшу питому вагу в структурі діючих організаційно-правових форм господарювання займають фермерські господарства – **85%**,

але в структурі виробництва валової продукції – їх питома вага близько **20%**. Це пов'язано з тим, що фермерські господарства є дрібнотоварними.

Таблиця 2

Виробництво валової продукції сільського господарства у постійних цінах 2010 року в Миколаївській області агроформуваннями різних форм власності

	2009 р.		2010 р.		2011 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Сільськогосподарські підприємства	3863,2	100,0	3893,7	100,0	4557,7	100,0
державні підприємства	177,7	4,6	85,7	2,2	172,8	0,6
недержавні підприємства	3685,5	95,4	3808,0	97,8	4384,9	99,4
з них						
фермерські господарства	764,9	19,8	798,2	20,5	997,4	21,9

Джерело: Дані Головного управління статистики у Миколаївській області

Хоча показник обсягу валової продукції є основним, однак при визначенні розміру сільськогосподарських підприємств більш зручно користуватися показником розміру земельної площі. Це пояснюється тим, що земельна площа є найбільш стабільним по роках показником, тоді як показник валової продукції значно коливається, оскільки залежить від багатьох факторів (погодні умови, зміна цін на продукцію, зміна структури виробництва тощо).

Далі потрібно дослідити динаміку основних показників діяльності великих сільськогосподарських підприємств, які звітують до Головного управління статистики в Миколаївській області в повному обсязі (табл. 3).

Як показує проведений аналіз, серед сільськогосподарських підприємств Миколаївської області за останні три роки площа сільськогосподарських угідь залишається сталим показником, при цьому загальна сума прибутку від реалізації продукції сільського господарства збільшується майже в **2** рази, а рівень рентабельності зростає на **10** в.п. Середньооблікова кількість найманих працівників підприємств сільського господарства та пов'язаних з ним послуг зменшується, але при цьому на третину зростає середньомісячна номінальна заробітна плата.

Таблиця 3

Основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств у Миколаївській області

Показники	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011 р. у % до	
				2009 р.	2010 р.
Кількість сільськогосподарських підприємств, одиниць	465	487	496	106,67	101,85
Площа сільськогосподарських угідь, тис.га	916,6	950,3	914,5	99,77	96,23
з них ріллі	882,7	921,6	883,4	100,08	95,86
Прибуток від реалізації продукції сільського господарства, млн грн	450,3	916,5	971,7	215,79	106,02
Рівень рентабельності від реалізації продукції сільського господарства, %	23,6	35,8	33,5	+9,90в.п.	-2,30в.п.
Середньооблікова кількість найманих працівників підприємств сільського господарства та пов'язаних з ним послуг, тис. осіб	23,1	20,5	20,5	88,74	100,00
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників сільськогосподарських підприємств та пов'язаних з ним послуг, грн	1250	1399	1676	134,08	119,80

Джерело: Дані Головного управління статистики у Миколаївській області

Для виявлення фінансового результату на сільськогосподарському підприємстві необхідно зрівняти дохід підприємства з витратами на виробництво і реалізацію продукції, які мають форму собівартості продукції. Якщо дохід перевищує собівартість, фінансовим результатом є отримання прибутку. Прибуток є основним фінансовим джерелом розвитку підприємства, науково-технічного удосконалення його матеріальної бази і продукції, усіх форм інвестування. Ураховуючи значення прибутку, вся діяльність підприємства спрямована на те, щоб забезпечити зростання його величини або стабілізувати її на певному рівні [1].

Прибуток підприємства показує абсолютний ефект діяльності без урахування використаних при цьому ресурсів, тому він доповнюється показником рентабельності. Рентабельність – це відносний показник ефективності роботи підприємства.

Господарська діяльність більшості сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм є прибутковою. Аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання за 2010-2011 роки свідчить, що в динаміці спостерігається тенденція до збільшення питомої ваги прибуткових підприємств усіх організаційно-правових форм (табл. 4).

Таблиця 4

Економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання

	2010 р.						2011 р.					
	Державні	Господарські товариства	Приватні підприємства	з них фермерські господарства	Виробничі кооперативи	Інші	Державні	Господарські товариства	Приватні підприємства	з них фермерські господарства	Виробничі кооперативи	Інші
Кількість сільськогосподарських підприємств, одиниць	16	206	238	66	9	18	17	209	238	63	6	26
Збиткових	4	34	18	2	3	3	4	21	19	-	2	4
у відсотках	25,0	16,5	7,6	3,0	33,3	16,7	23,5	10,0	8,0	-	33,3	15,4
Прибуткових	12	172	220	64	6	15	13	186	217	63	4	22
у відсотках	75,0	83,5	92,4	97,0	66,7	83,3	76,5	89,0	91,2	100,0	66,7	84,6
Рівень рентабельності продукції сільського господарства, %	7,9	36,8	39,2	71,9	-2,5	23,0	9,8	32,4	40,7	56,5	12,4	16,7
Продукції рослинництва	23,4	43,7	43,9	73,6	2,3	38,5	18,0	38,7	48,5	58,1	26,8	36,5
Продукції тваринництва	-26,1	3,1	-8,1	-14,3	-13,3	-3,1	-10,6	5,9	-26,5	-31,4	-27,4	-62,4

Джерело: Дані Головного управління статистики у Миколаївській області

Як показує аналіз, у 2011 році лише 10% сільськогосподарських підприємств Миколаївської області були збитковими. Найкращі економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання можна відмітити у фермерських господарств, рівень рентабельності продукції сільського господарства в яких сягає більше 50%.

Отже, сучасна структура сільськогосподарського виробництва, співвідношення різних організаційно-правових форм

господарювання склалися під впливом тих політичних, соціальних, економічних процесів, які відбувалися в умовах становлення незалежної держави. Зі зміною соціально-економічної ситуації виникла потреба у вдосконаленні виробничої структури сільського господарства, стимулюванні розвитку сільськогосподарського підприємництва як основного чинника підтримання продовольчої безпеки країни [3].

Різноманітність економіки передбачає функціонування різноманітних форм господарювання, кожна з яких повинна мати сприятливі умови для максимального використання свого ресурсного потенціалу при обов'язковій рівноправності вільного вибору партнерів з ринку і реалізації продукції. Форми господарювання та економічні відносини в різноманітній економіці будуть відрізнятися за правовим статусом (фізичні чи юридичні), регіонами поширення, організаційно-правовими формами, масштабами виробництва, функціональною діяльністю та галузевою спрямованістю.

Література:

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, аналіз / В. Г. Андрійчук. — К. : КНТУ, 2005. — 292 с.
2. Головне управління статистики у Миколаївській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>
3. Древітц О. Ю. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм / О. Ю. Древітц // Інноваційна економіка. — 2011. — № 3. — С. 74—76.
4. Жидяк О. Р. Економічна оцінка розвитку організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві / О. Р. Жидяк // Науковий вісник НЛТУ України : збірник науково-технічних праць. — Львів : НЛТУ України. — 2009. — Вип. 19.11. — С. 158—163.
5. Ківало О. Функціонування сільськогосподарських підприємств та особистих господарств населення: стан, особливості, перспективи / О. Ківало // Вісник Львівського національного аграрного університету : збірник наукових праць. — 2010. — № 2. — С. 78—85.
6. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток та ефективність організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві України / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2004. — № 11. — С. 19—24.